

פרק ב'

שורשים בחול - יישוב על החוף

עקבות מן העבר - מפתחות לעתיד

רבים מכם ודאי ביקרו בערים שנמצאות באזור החוף. ייתכן גם שביקרתם או שמעתם על מקומות כמו "עכו העתיקה", "עתלית העתיקה", "עתיקות קיסריה", "יפו העתיקה", "אפולוניה (תל-ארשף)", "אשקלון העתיקה". מהשמות הללו אפשר להבין שהערים האלו היו קיימות לפני זמן רב. ואכן, ההתיישבות באזור החוף החלה כבר לפני אלפי שנים.

אנחנו יכולים ללמוד הרבה דברים אם נחקור את ההתיישבות העתיקה לאורך חופי הים. בדיוק כמונו, גם אנשי העבר היו צריכים לספק צרכים שונים כדי להתקיים.

בדיוק כמונו, גם להם היו **פתרונות טכנולוגיים** שסיפקו את הצרכים שלהם. אמנם הפתרונות הטכנולוגיים שיש לנו היום משוכללים יותר מהפתרונות של אנשי העבר, אבל גם הם, בדיוק כמונו, השתמשו באותו "כלי" ייחודי שיש לבני האדם כדי לפתור בעיות: **התבונה!**

בני האדם התיישבו באזור החוף כי הם יכלו להפיק ממנו חומרים שונים ולייצר מהם מוצרים הדרושים להם לקיום:

- הם למדו **לייצר מזון** בעזרת חקלאות שפיתחו בקרקעות האזור; הם למדו להפיק מזון מן הים באמצעות דיג; הם למדו להפיק מלח ממי הים והשתמשו בו לבישול ולשימור מזון.
- הם "תפסו" **מים**, שזרמו בנחלי האזור בדרכם אל הים, ואגרו אותם במאגרים; הם שאבו מים מתוך מי התהום שנאגרו בקרקע החולית של אזור החוף.
- הם הפיקו **חומרים לבנייה** מסלעי האזור.
- הם השתמשו בים כדי **להגיע** למקומות רחוקים ולהעביר חומרי גלם ומוצרים שונים.
- ועוד.

עכו העתיקה
עתלית העתיקה
עתיקות קיסריה
אפולוניה
יפו העתיקה
אשקלון העתיקה

סיירי החוף אל הערים העתיקות

אתם עומדים לצאת לסיור באחת הערים העתיקות שנבנו לאורך הים התיכון בישראל.

כאשר נכיר את ההיסטוריה נוכל לדעת מה קרה בעבר: איך השתנו הדברים – האם לטובה או לרעה? האם נוצרו בעיות חדשות ואם כן, איך נתמודד אתן בעתיד?

הפעילות שלנו מורכבת משלושה חלקים:

- **רגע לפני...** חלק זה יתקיים בכיתה ובו נתכונן לסיור.
- **לסיור יצאנו...** חלק זה יתקיים בעיר העתיקה ובה נבצע משימות שבהן נתבונן, נחקור ונאסוף מידע על החיים בחוף בעת העתיקה.
- **רגע אחרי...** חלק זה יתקיים בכיתה ובו נסכם את המידע שאספנו, ונרחיב את ההבנה שלנו בנושאים שבהם עסקנו בסיור.

המבצר הצלבני – אפולוניה (תל-ארשף),
צילום: טוביה דרסלר

ציוד שדרוש לנו

● **כלים להכרת השטח:**
משקפת, מצפן

● **מקורות מידע:**
עלונים על העיר העתיקה, מפה, מגדיר סלעים, הוראות בטיחות (ראו בהמשך)

● **ציוד וחומרים לזיהוי סלעים:**
פטיש, זכוכית מגדלת, בקבוקון חומצה, מגדיר סלעים

● **כלים לאיסוף ולתיעוד:**
שקיות, קופסאות פלסטיק, דפי סיור ומשטח קשיח לכתיבה בשדה, מחברת, כלי כתיבה, מצלמה, רשם-קול (טייפ)

● **דברים נוספים:**
שקית לאיסוף אשפה

רגע לפני...

כל סיור דורש הכנה.

א. זיכרון אישי

1. כתבו את מה שאתם יודעים על העיר העתיקה?
2. היכן שמעתם או קראתם עליה?
3. אם ביקרתם בה פעם, תארו אותה על פי זיכרונכם.

ב. פורשים מפה

1. זהו במפת ארץ ישראל את העיר העתיקה שבה תבקרו.
2. התבוננו במפה וזהו את פריטי הנוף הטבע (נחל, ים, הר, עמק) הקיימים בסביבת העיר העתיקה.

ג. הוראות וכללי בטיחות

- ✓ יש להישמע להוראות המורים והמלווים.
- ✓ יש להקפיד על לבוש מלא: מכנסיים וחולצה, כובע ונעליים או סנדלים סגורים המתאימים להליכה.
- ✓ חשוב להצטייד במי שתייה, באוכל ובקרח הגנה מפני קרני השמש.
- ✓ בעת סיור בעיר יש להקפיד על כללי הבטיחות בדרכים ולחצות כביש רק במעברי חציה.
- ✓ בעת ביקור באתר היסטורי יש להישמע להוראות האנשים במקום, ולהוראות הכתובות על גבי השלטים והעלונים שמחלקים באתר.
- ✓ אין להשחית דבר ואסור להוציא מן האתר פריטים המוצגים בו.
- ✓ יש לכבד את הרכוש ואת הפרטיות של מבקרים אחרים, ושל אנשים שחיים או עובדים במקום.

ד. המלצה חמה!!!

בעמודים 30-41 תמצאו קטעי מידע על שש ערים עתיקות השוכנות על חוף הים התיכון בישראל:

- עכו העתיקה
- עתלית העתיקה
- קיסריה העתיקה
- אפולוניה (תל-ארשף)
- יפו העתיקה
- אשקלון העתיקה.

חשוב לקרוא את קטע המידע על העיר העתיקה שבה תבקרו. כמו כן, מומלץ גם לגלוש באתרי אינטרנט ולעיין במקורות מידע נוספים.

קיסריה העתיקה

עתלית העתיקה

עכו העתיקה

אשקלון העתיקה

יפו העתיקה

אפולוניה (תל-ארשף)

ברוכים הבאים

אתם נמצאים במקום
היסטורי! נא לכבד את
האתר וגם את אנשי העבר.

ערכה לזיהוי סלעים:

- מסמר
- חומצה מלחית מהולה
- פטיש
- מים
- מידע על סוגי סלעים

לסיור יצאנו...

בסיור נבקר בשתי תחנות עיקריות:

1. הנמל העתיק – שער לים
2. רחובות העיר העתיקה

תחנה ראשונה: הנמל העתיק – שער לים תצפית על הנמל

1. ערכו תצפית על הנמל מבחוץ: האם הנמל מוקף בחומה, במגדלים, במצודות?
2. שרטטו את קווי המתאר של הנמל.
3. רשמו על גבי השרטוט את הפריטים שאתם רואים בנמל (מומלץ להכין מקרא).
4. נסו לשער: לאילו מטרות שימש הנמל את אנשי העבר?

חוקרים מבנים עתיקים

התחלקו לקבוצות.

כל קבוצה תבדוק מבנה מסוג אחד, לדוגמה:

שובר הגלים, החומות, המבנים שבתוך הנמל וכדומה.

1. תארו את המבנה: צורה, גודל ואת הפריטים החשובים המצויים בו.
2. כתבו: למה שימש **כל אחד** מהפריטים שמצאתם במבנה?
3. היעזרו בערכה לזיהוי סלעים ובדקו מאילו סלעים עשוי המבנה.
4. שערו: מה מקור הסלעים של המבנים שבדקתם?

טיול בזמן

לפני שאתם עוזבים את הנמל, נסו לדמיין **טיול בזמן**:

כיצד נראה הנמל בעבר, לפני שהחלו להשתמש בחשמל ובמנועים שפועלים באמצעות דלק?

1. אילו פריטים היו נעלמים מהנוף של היום?
2. אילו פריטים נוספו לנוף?

אשקלון העתיקה

תחנה שנייה: רחובות העיר העתיקה

תצפית על העיר העתיקה

1. ערכו תצפית על רחוב אחד בעיר העתיקה.
2. שרטטו את קווי המתאר של הרחוב.
3. רשמו על גבי השרטוט את שמות המבנים העתיקים שברחוב.
4. נסו לשער: לאילו מטרות שימשו המבנים השונים את אנשי העבר?

חוקרים מבנים עתיקים

התחלקו לקבוצות.

- כל קבוצה תבדוק מבנה מסוג אחד, לדוגמה: גשר, בית מגורים, מבני ציבור בתוך העיר וכדומה.
1. תארו את המבנה: צורה, גודל ואת הפרטים החשובים המצויים בו.
 2. כתבו: למה שימש **כל אחד** מהפרטים שמצאתם במבנה?
 3. היעזרו בערכה לזיהוי סלעים ובדקו מאילו סלעים עשוי המבנה.
 4. שערו: מה מקור הסלעים של המבנים שבדקתם?

טיול בזמן

- לפני שאתם עוזבים את העיר העתיקה, נסו לדמיין טיול בזמן: כיצד נראתה העיר בעבר, לפני שהחלו להשתמש בחשמל ובמנועים שפועלים באמצעות דלק?
1. אילו פריטים היו נעלמים מהנוף של העיר?
 2. אילו פריטים נוספו לנוף?
 3. כיצד התמודדו אנשי העבר עם בעיות של פסולת ושפכים?

רגע אחרי... סיכום סיור

במהלך התצפיות שערכנו בסיור גילינו פרטים רבים ואספנו נתונים. כדי ללמוד משהו מהתצפית עלינו להכניס סדר במגוון הנתונים, כלומר, לארגן את המידע שאספנו.

בדרך זו נוכל לגלות דברים רבים: כיצד ניצלו אנשי העבר את סביבת הים וחופו לסיפוק הצרכים שלהם?

1. הכינו טבלה כיתתית גדולה (ראו דוגמה) שתרכז את כל המידע שאספו הקבוצות על המבנים שבנמל העתיק וברחובות העיר העתיקה. הוסיפו תמונות שצילמתם בסיור.
2. כל קבוצה תשלים בטבלה את הפרטים הבאים: שם המבנה, תפקיד המבנה, הקשר של המבנה לים ולחופו.
3. קראו את קטע המידע המתאים על העיר העתיקה שבה סיירתם וענו על השאלות שבסופו. קטעי המידע נמצאים בעמודים 30-41.
4. תנו כותרת לטבלה הכיתתית.

התחנה	שם המבנה	תפקיד המבנה	הקשר של המבנה לים וחופו
תחנה ראשונה: הנמל העתיק	מגדלור		
תחנה שנייה: רחובות העיר העתיקה			

דוגמה

מפליגים במחשבות

באיזו סביבה הייתם מעדיפים לחיות: הסביבה כפי שהיא היום או הסביבה שהייתה בעבר?

התייחסו לנושאים כגון:

- צפיפות מגורים
- שימוש בכלים ובמכשירים
- פנאי ובידור
- יופייה של הסביבה
- בריאות
- איכות הסביבה ועוד

מרחיבים את אופק הידיעה

5. קראו את קטעי המידע על חמש הערים העתיקות האחרות (ראו עמודים 30-41) והשוו בין שש הערים על פי הנקודות הבאות:
 - א. באילו משש הערים העתיקות יש עדיין נמל פעיל ולמה הוא משמש כיום?
 - ב. באילו משש הערים האלה גרים אנשים גם כיום **בתוך** העיר העתיקה?
 - ג. אילו פעילויות נעשות כיום בתחומן של הערים העתיקות?
 - ד. אילו מהפעילויות שנעשות היום קשורות לים ולחוף?
6. סכמו באילו דרכים ניצלו אנשי העבר את המשאבים של סביבת החוף והים לצרכים שלהם. הביאו דוגמאות מהסיור שלכם ומכל קטעי המידע האחרים.

מסע בזמן

- הכינו עבודה שבה תשוו את פעילות האדם בים ובחוף **בימינו** עם פעילות האדם בחוף הים **בעבר** בתחומים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות. בהשוואה התייחסו לנקודות הבאות:
1. אילו תחומי פעילות היו קיימים בעבר וקיימים גם כיום?
 2. אילו תחומי פעילות היו קיימים בעבר ואינם קיימים כיום?
 3. אילו פעילויות מיוחדות לאזור החוף נוספו כיום בהשוואה לפעילויות בעבר?
 4. במה שונים האמצעים שבהם השתמשו אנשי העבר מהאמצעים שמשתמשים בהם כיום, בתחומי הפעילויות השונים?
- לביצוע המשימה היעזרו בתוצאות התצפית שערכתם בסיור "**חושים פתוחים לסביבה**" (פרק א') ובסיור "**עקבות מהעבר – מפתחות לעתיד**" (פרק ב') ובמקורות מידע נוספים.

מבט על אשקלון החדשה מאשקלון העתיקה, צילום: טוביה דרסלר

חלון אל הים התיכון

הים התיכון, כשמו כן הוא: זהו הים שב"אמצע". במהלך ההיסטוריה קישר הים התיכון בין שלוש יבשות (אסיה, אירופה ואפריקה) ובין הרבה עמים ותרבויות ששכנו מסביב לחופיו.

בדרך הים נעו אנשים ממקום למקום והחליפו ביניהם סחורות וגם רעיונות. כך, לדוגמה, יכול היה יצרן יין ישראלי בימי קדם, להגיש משקה בכלי חרס יווני מעוטר, ויצרן בגדים רומאי יכול היה להשתמש בצבע שהופק מחלזונות ארגמון שגדלו בחופי ארצנו.

בדרך זו גם עברו ממקום למקום רעיונות של עיצוב מבנים, אופנות של בגדים, וכך גם "נדדו" סיפורים, אגדות, מחשבות מעמיקות על החיים ורעיונות דתיים, הרחק מהמקום שבו חשבו עליהם.

חילזון ארגמון

משימה: ערי הים התיכון

1. בחרו עיר אחת מתוך רשימת הערים המופיעה בשוליים וחפשו מידע עליה במקורות שונים.

2. כיצד שימשה העיר כגשר לערים, לארצות ולתרבויות אחרות? הביאו דוגמאות. בתשובתכם התייחסו הן למעבר של סחורות ואנשים והן למעבר של רעיונות: דעות, אמונות, סיפורים וכו'.

רשימת הערים:

- צור או צידון (לבנון)
- אתונה או פיראוס (יוון)
- איזמיר או איסטנבול (טורקיה)
- אלכסנדריה (מצרים)
- קרתגו (טוניסיה)
- גנואה (איטליה)
- עוד

עיר באי כרתים (ים תיכון),
צילום: טוביה דרסלר

מסע אל העתיד

עיפרון ומכחול: זהב וכחול

פינת היצירה

איך ייראו החיים בעוד מאה שנים באזורים שבהם סיירתם? במהלך הסיור שלכם עשיתם "מסע בזמן" וניסיתם לדמיון את החיים בימי קדם בעיר עתיקה השוכנת לחוף הים התיכון.

דמיינו **מסע** דומה גם **לעתיד**. את המסע שלכם תוכלו לתאר בכתיבה (שיר, סיפור), בציור, בפיסול, במצגת, בסרט ועוד.

לביצוע היצירה שלכם תוכלו להיעזר בשאלות הבאות:

1. באילו כלי תחבורה נשתמש?
2. באילו חומרים נשתמש לבנייה ואיך נפיק אותם?
3. איך נפיק מים וכיצד נוביל אותם?
4. איך נפיק מזון?
5. איך תיראה הסביבה?
6. האם החיים בסביבה יהיו טובים יותר או גרועים יותר? (האם נוכל לרחוץ בים? איך נדוג דגים? האם נוכל לטייל בחולות החוף? אילו צמחים ובעלי חיים נראה? וכו').

כיצד, למשל, ייראה לדעתכם חוף הים של תל-אביב בעוד 100 שנה?

חוף הים בתל-אביב,
צילום: דורון ניסים

שורשים בחוף - ערים עתיקות

מסע בזמן : עכו העתיקה

שער לארץ ישראל

אחד מהאנשים שחיו בעת העתיקה, היסטוריון יווני בשם **דיודורוס**, ביקר בעיר עכו ותיאר אותה. עכו בתקופה העתיקה הייתה גדולה וחזקה כל כך, כך הוא סיפר, שבזמן מסוים השתכנו בתוך העיר כ-220 אלף חיילים, ולנמל הצבאי שלה נכנס צי אדיר של 500 **אניות מלחמה**.

סיפורה של עכו כעיר **נמל** חשובה התחיל לפני כ-4,000 שנה. נמל עכו בנוי על מפרץ טבעי שמוגן מגלי הים. הנמל והעיר שנבנתה בסמוך לו שימשו כשער כניסה **לסחורות ולנוסעים** – **צליינים***, **תיירים** ואנשי מקצוע שהגיעו בעיקר מאירופה. כדי לספק את צורכיהם של האנשים שחיו או ביקרו בעכו ניבנו בה **שכונות** מגורים ומבני ציבור רבים כגון: **מסגדים, בתי כנסת, כנסיות, שווקים, ואכסניות**.

במשך דורות רבים הייתה עכו עיר מבוצרת. **חומה** חזקה הקיפה אותה ועל גבי החומה נבנו **מגדלים ומצודות**. **צבאות** שונים ניסו לכבוש אותה ולהשתמש בה כבסיס לשליטה בארץ ישראל. העיר עכו הייתה **צומת דרכים** חשוב, והיא מסומנת על **מפות** הדרכים העתיקות **שנסללו** באזור. **דרכים** אלה חיברו את ארץ ישראל עם הארצות שמצפון לה.

בנמל של עכו היו שני חלקים: **נמל צבאי ונמל מסחרי**. הנמל הצבאי שימש **אניות מלחמה** שהובילו חיילים למסעות כיבוש לאורך הים התיכון, והנמל המסחרי ששימש **אניות סוחר וספינות דיג**. הדיג בעכו היה ענף כלכלי פורח. דייגי עכו העלו **ברשתות** שלהם **שלל דגים** עשיר, אשר שימש כמקור מזון חשוב לתושבי העיר. איכותם של הדגים הייתה מקור גאווה לאנשי עכו.

חילים בשפת הים מושגים וביטויים

צליינים

אנשים דתיים שעולים לרגל, כלומר, מבקרים במקומות קדושים שנמצאים הרחק מביתם.

משימה: שורשים בחול - יישוב על החוף

1. פרטו את כל הסיבות שבגללן נחשבה העיר עכו ל"שער לארץ ישראל":
מי ומה נכנסו ויצאו דרך השער הזה, ומאילו סיבות.

2. המילים המודגשות בקטע המידע קשורות לצרכים השונים שהיו לאנשים אשר חיו או ביקרו בעכו. התאימו את המילים הללו לצרכים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות. לדוגמה, לאיזה צורך (או צרכים) תשייכו את המילים "סחורות" ו"תיירות"?

3. אילו **משאבי טבע** הקשורים לים ולחוף מוזכרים בקטע המידע?
א. כיצד השתמשו אנשי עכו במשאבים האלה?
ב. האם הייתם כוללים את המפרץ הטבעי של עכו בין משאבי הטבע? הסבירו.

מראות מעכו העתיקה,
צילום: טוביה דרסלר

חסע בזמן : עתלית העתיקה

אוצר של אבן

עולי הרגל הצלבנים במפרץ עתלית היו בטוחים שהשמים שלחו להם אות של ברכה. בין חורבותיה של עיר עתיקה הם מצאו אוצר של **מטבעות** זהב עתיקים. זה קרה כאשר החלו עולי הרגל לבנות **מבצר** ענקי על הסלעים שבמפרץ. אך **הבנאים** הצלבנים ידעו שאוצר, יקר אפילו יותר מהזהב, טמון בחורבות. אותן חורבות שעליהן הם הניחו את היסודות **לחומות** המבצר. היו אלו אבני החורבות עצמן, אותן אבני בניין שנשארו אחרי שבנייני העיר נהרסו.

הצלבנים במבצר של עתלית השתמשו בעיקר **באבני בניין** שנלקחו מאבניה של עיר עתיקה. העיר העתיקה הזאת נבנתה כאלפיים שנה לפני זמנם. המקור של האבנים היה **במחצבות** שנמצאו ברכס סלעי הכורכר, ממזרח לחוף הים. **אבני הגזית*** הקדומות **נחצבו וסותתו** במקום. חלק מהאבנים היו גדולות כל כך שאפילו **שוורים** חזקים התקשו לגרור אותן לאתר הבנייה שעל החוף.

לסיפורו של מבצר עתלית היה המשך – כמה מאות שנים מאוחר יותר ובמקום רחוק יותר. בתקופת השלטון הטורקי בארץ מכר מושל העיר חיפה למושל יפו 50 אלף אבני גזית ממבצר עתלית. באבני הגזית הללו נבנה **שובר הגלים ובית המכס** הגדול שבנמל יפו.

"קוצרים" מלח

מדרום לעתלית, בכמה אתרים עתיקים לאורך חוף הים, התגלו **ברכות** חצובות בסלעי החוף **ותעלות** המובילות אליהן. החוקרים משערים שמתקנים אלה שימשו **להפקת מלח** ממי הים. מי הים הועברו בתעלות אל הברכות, ושם קרני השמש איידו אותם. על קרקעית הברכה נותר מלח שאותו אספו. במלח השתמשו למטרות שונות כגון: **תיבול מזון, שימור מזון, חיטוי ועוד.**

חילים בשפת הים מושגים וביטויים

אבני גזית

אבנים שנחצבות מהסלע ומסותתות לצורך שימוש בבניין.

אבני גזית

מחצבות כורכר

משימה: שורשים בחול - יישוב על החוף

מלח ממפעל המלח בעתלית

1. הסבירו את משמעות הכותרת "אוצר של אבן". בתשובתכם הביאו שתי דוגמאות שונות המצוינות בקטע המידע.

2. המילים המודגשות בקטע המידע הן שמות של פעולות או פריטים הקשורים לצרכים השונים שהיו לאנשים אשר חיו או ביקרו בעתלית. התאימו את המילים הללו לצרכים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות.

לדוגמה, לאיזה צורך (או צרכים) תשייכו את המילה "מטבעות"?

3. אילו **משאבי טבע** הקשורים לים ולאזור החוף מוזכרים בקטע המידע?
א. כיצד השתמשו אנשי עתלית במשאבים האלה?
ב. האם הייתם כוללים את המפרץ הטבעי של עתלית בין משאבי הטבע? הסבירו.

הקרב על מבצר עתלית

כבר עשרות שנים שהמבצר הצלבני בעתלית ורצועת החוף שבסמוך לו מגודרים לצרכים צבאיים.

התושבים דורשים לפנות את הבסיס ולהחזיר לרשות הציבור את החוף ואת המבצר.

מה אומר צה"ל? הצרכים של הצבא מחייבים את המשך פעילות המתקן. מה אומרים התושבים? אנחנו רוצים חוף ים, וממש לא מעניין אותנו צבא ומלחמה.

מבצר עתלית,
צילום: טוביה דרסלר

חסע בזמן : קיסריה העתיקה

גשר של מים

תושבי קיסריה הרומית לא הבינו מה קרה למים המתוקים שלהם. מי ה**בארות** שהיו ידועים בטעמם המשובח החלו (לא נעים...) להסריח. **איכות המים** נפגעה מכיוון שמי ה**ביוב** של אנשי קיסריה חלחלו לתוך מי ה**תהום** שמהם שאבו את מי השתייה שלהם. בעיית איכות המים רק החריפה את בעיית ה**מחסור במים** שכבר הייתה בעיר. ה**צריכה** הגדולה של המים גרמה לכך שהבארות ליד **בתי** התושבים התייבשו. לפיכך, החליטו שליטי ה**עיר** להביא מים ממקורות רחוקים יותר.

המהנדסים התכוונו להוביל את המים לעיר באמצעות תעלה שנקראת **אמת מים**. אך הם גילו שמקורות המים נמצאים במקום נמוך יותר מהעיר! איך מעלים מים לגובה שממנו יוכלו לזרום בחופשיות עד קיסריה? הפתרון שנמצא הוא בניית **סכר**.

במרחק מסוים ממקורות המים הם בנו סכר. הסכר עצר את תנועת המים שזרמו ממקורות המים לכיוון הים. המים שנחסמו הצטברו ליד קיר הסכר ויצרו אגם. פני האגם עלו ועלו עד שהגיעו לגובה של אמת המים. המים נכנסו לקצה האמה וזרמו בתוכה במורד עד קיסריה.

חקלאות בחולות

מדרום לקיסריה, בתוך רצועה של חוליות, נתגלו שרידים של חלקות חקלאיות אשר עובדו בשיטה מיוחדת. בשיטה זו (שפותחה באזור החוף) מנצלים החקלאים את מי התהום שנמצאים בשטחי החולות, קרוב לפני השטח. בשל הקרבה של מי התהום לקרקע יכולים שורשי העצים להגיע בקלות אל המים. ה**חקלאים** גם מנצלים את מי התהום הללו לה**שקיית** גידולי **ירקות**, **עצי פרי** ו**קנה סוכר**.

אמת המים,
צילום: דורון ניסים

משימה: שורשים בחול - יישוב על החוף

1. הסבירו את משמעות הכותרת "גשר של מים". התייחסו לצורך שהיה לתושבי קיסריה, לבעיות שהתעוררו ולפתרונות שהם יצרו.
2. המילים המודגשות בקטע המידע הן שמות של פעולות או פריטים הקשורים לצרכים השונים שהיו לאנשים אשר חיו או ביקרו בקיסריה. התאימו את המילים הללו לצרכים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות.
לדוגמה, לאיזה צורך (או צרכים) תשייכו את המילה "השקיה"?
3. אילו **משאבי טבע** הקשורים לאזור החוף מוזכרים בקטע המידע?
● כיצד השתמשו אנשי קיסריה במשאבים האלה?

תיאטרון

הנמל העתיק

מראות מגן לאומי קיסריה העתיקה,
צילום: טוביה דרסלר

תל-ארשף - אפולוניה

גלגולו של שם

מי שמטייל על החוף ומשקיף על המקום הזה יוכל לזהות בקלות את רכס הכורכר היפה והמבצר שבנוי עליו. אך מי שמטייל בזמן, לאורך התקופות, עלול להתבלבל משלל השמות שבהם נקרא התל הזה. בוני העיר הראשונים, הפיניקים, קראו ליישוב "ארשוף" על שמו של רשף – אל האש והסערה. התושבים הקימו מעגן סירות וקיימו קשרי מסחר עם אניות יווניות ועם תושבי פנים הארץ. הפיניקים ניצלו את בעלי החיים הימיים: הם דגו למאכל ושלחו (הוציאו) מאזור החוף חלזונות ארגמון. מהחלזונות הללו הם הפיקו את צבע הארגמן ששימש לצביעת בדים.

חילזון הארגמון

מאוחר יותר התיישבו היוונים במקום ושינו את שמה של העיר. הם קראו לה "אפולוניה" על שמו של האל אפולו. גם הרומאים שבאו בעקבות היוונים לא ויתרו על הזכות להמציא לעיר שם משלהם, והם קראו לה "סוזסה".

בתקופה הרומית ובתקופה הביזנטית שבאה אחריה התפתחה העיר והייתה לעיר חשובה ומרכזית באזור כולו. נבנו בה בתי תפילה ששירתו את התושבים הנוצרים, היהודים והשומרונים. הוקמו בה מפעלים לעיבוד התוצרת החקלאית של כפרי האזור: בתי בד (לייצור שמן זית), גיתות (לייצור יין) וכן התפתחה בה תעשייה לייצור כלי זכוכית.

כאשר כבשו אותה המוסלמים הם החליפו את שמה ל"ארסוף". בעיר קמו שווקים רבים וענף הקדרות (לייצור כלי חרס) פרח. בגלל התקפותיהם של הצלבנים נאלצו המוסלמים לבנות חומה גדולה סביב העיר ולבצר אותה. בסופה של המלחמה הארוכה כבשו הצלבנים את העיר. כובשי העיר החדשים החליפו (כמה מפתיע...) שוב את שמה וקראו לה "ארסור". גם השם החדש לא הגן על העיר כאשר תקפו אותה שוב המוסלמים. העיר נכבשה ונהרסה ונותרה שוממה.

מראות מגן לאומי אפולוניה,
צילום: טוביה דרסלר

וילה רומית

כבשן סיד

חילזון הארגמון

אחרי כמה מאות שנים נבנה יישוב חקלאי קרוב להריסות העיר. תושביו הערביים של היישוב החזירו לו את שמו הקודם "ארסוף" וגם כינו אותו בשם "סידנא עלי" – על שמו של המסגד הגדול שהוקם בסמוך לו. התושבים החדשים התפרנסו מגידולים חקלאיים ומייצור צמר גפן. כיום, בעקבות חפירות ומחקר ארכיאולוגי שנערך בחורבות העיר, הוקם במקום גן לאומי. שמו החדש-ישן של המקום הוא "תל-ארשף" – "אפולוניה".

משימה: שורשים בחול - יישוב על החוף

1. מדוע, לדעתכם, החליפו תושביה השונים של העיר את שמה? הסבירו את משמעות הכותרת "גלגולו של שם".

2. המילים המודגשות בקטע המידע הן שמות של פעולות או פריטים הקשורים לצרכים השונים שהיו לאנשים אשר חיו או ביקרו בתל-ארשף (אפולוניה). התאימו את המילים הללו לצרכים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות. לדוגמה, לאיזה צורך (או צרכים) תשייכו את המילים "קדרות", "כלי זכוכית"?

3. מהן הדרכים הייחודיות לאזור הים והחוף שבאמצעותן סיפקו אנשי העבר את הצרכים שלהם?

4. אילו משאבי טבע הקשורים לאזור החוף מוזכרים בקטע המידע? כיצד השתמשו אנשי תל-ארשף (אפולוניה) במשאבים האלה?

שרידי המבצר הצלבני,
צילום: טוביה דרסלר

חסע בזמן : יפו העתיקה

דרך הים

רפסודות גדולות עמוסות **בגזעים של עצי ארז** עשו את דרכן בים מלבנון הרחוקה ועד **נמל יפו**. בנמל פרקו את המטען היקר וה**ובילו** אותו על גבי **חמורים** לירושלים. עצים אלה שימשו **כחומרי בניין לבית המקדש** השני בתקופתם של עזרא ונחמיה.

נמל יפו נבנה בתוך מפרץ טבעי קטן. סלעים שנמצאים בתוך הים, במקביל אל החוף, מחלישים את עוצמת הגלים המגיעים אל החוף, וכך הם מגנים על כלי שיט שעוגנים בתוך המפרץ. בנייתו של הנמל הביאה לפריחתה של יפו העיר. יפו הייתה עיר מבוצרת, מוקפת **בחומות, במגדלים ובמצודות**. נמל יפו שימש כבסיס של **אניות מלחמה** שבעזרתן שלטו צבאות שונים על **נתיבי האניות** בים התיכון.

נמל יפו שימש **שער כניסה** ויציאה ל**נוסעים: סוחרים, עולי רגל, מהגרים** וכדומה. כדי לשרת את אורחיה של העיר נבנו **אכסניות ובתי מלון רבים**. אוכלוסיית יפו הייתה מעורבת: יהודים, נוצרים ומוסלמים, ובעיר נבנו **בתי כנסת, מסגדים וכנסיות**. העיר יפו הייתה גם **מרכז מסחרי חשוב**. מכאן יצאו **סחורות** שונות כמו **אריגים, בשמים ופירות**.

לקראת סוף המאה ה-19 נבנתה יפו מחדש. באותן שנים נבנתה **מסילת הברזל** הראשונה בארץ אשר חיברה בין העיר יפו לירושלים. נמל יפו שימש את **חקלאי** האזור, ובעיקר את מגדלי ההדרים, ובמשך שנים ארוכות ייצאו את פירות ההדר מהנמל אל הארצות שמעבר לים. ברובו הגדול, **הייבוא והייצוא** של ארץ ישראל עבר דרך נמל יפו, עד שנבנה נמל חדש בחיפה. התחרות בין הנמלים פגעה באופן קשה ביותר בנמל יפו והביאה לירידה גדולה בחשיבותו.

סמטה בעיר העתיקה

מגדלור

משימה: שורשים בחול - יישוב על החוף

1. הסבירו את משמעות הכותרת "דרך הים". מה, לדעתכם, היתרונות והחסרונות שיש לדרך הים על פני דרכים אחרות. התייחסו להעברת נוסעים ולהעברת מטענים.

2. המילים המודגשות בקטע המידע הן שמות של פעולות או פריטים הקשורים לצרכים השונים שהיו לאנשים אשר חיו או ביקרו ביפו. התאימו את המילים הללו לצרכים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות.

לדוגמה, איזה צורך (או צרכים) תשייכו את המילים "ייבוא וייצוא"?

3. אילו **משאבי טבע** הקשורים לאזור החוף מוזכרים בקטע המידע?
א. כיצד השתמשו אנשי יפו במשאבים האלה?
ב. האם הייתם כוללים את המפרץ הטבעי בין משאבי הטבע? הסבירו.

השעון

מראות מיפו העתיקה,
צילום: טוביה דרסלר

חסע בזמן : אשקלון העתיקה

יופייה של עיר

היסטוריון, בן תקופתו של המלך הורדוס, סיפר על חיבתו הגדולה של המלך לעיר **אשקלון**. אמנם העיר לא הייתה בתחום ממלכתו אך הוא ייסד בה **בתי מרחץ וחפר בארות** נחמדות ומלבד אלה הקים שם **אולמי עמודים** נפלאים בפאר מלאכתם ובגודלם. מאה בארות היו בעיר אשקלון. **מתקנים** מיוחדים הוקמו עליהן כדי **לשאוב** את המים. **תעלות חפורות הובילו** את המים ששאבו מהבארות אל תושבי העיר ואל **החלקות החקלאיות** שלהם.

הורדוס

העיר אשקלון התפרסמה בעולם העתיק בזכות יופייה. היא נודעה גם **במטעי** השקדים שלה, בעצי התות שעליהם גדלו זחלים של **טוואי משי**, והיא גם התפרסמה בזכות **היין** המשובח שלה. בעיר התקיים יריד סחורות ענקי, אחד משלושת הירידים הגדולים ביותר שהתקיימו בארץ ישראל.

אבני גזית

נמל גדול נבנה באשקלון כבר בימיה הראשונים. הנמל שכן בסמוך **לדרך** שעברה לאורך הים מדרום לצפון. הנמל והדרך העניקו חשיבות גדולה לעיר אשקלון והביאו לפריחתה. העיר שמרה על כוחה והמשיכה לשגשג בחסות שלטונם של כובשים רבים. במהלך התקופות השונות נבנו בה **מצודות וביצורים** חזקים, אך בסופו של דבר מלחמות בלתי פוסקות גרמו להריסתה.

ואיך "מייצאים" יופי?

יופיים של **בנייני** העיר אשקלון נשמר... במקום אחר. **אבני הגזית** של העיר, העמודים היפים של **מקדשיה** וה**כותרות** שעוטרו אותם – כל אלה שכבו דוממים אחרי שנחרבה. מאות שנים מאוחר יותר נלקחו האבנים הללו וה**ובלו** למקומות אחרים, שם שימשו ל**בניית בניינים**. מחומרי הבנייה האלה נבנו בתים חדשים בעיר יפו. מחומרים אלה גם נבנתה **עיירה** חדשה, ממזרח לחורבותיה של אשקלון העתיקה, זוהי העיירה מג'דל.

שרידים בנמל העתיק

כותרת של עמוד

עמודים מהבסיליקה

משימה: שורשים בחול - יישוב על החוף

1. הסבירו את משמעות הכותרת "יופייה של עיר". האם יופי הוא צורך? אם כן, מאיזה סוג? הסבירו.
2. בזכות אילו דברים התפרסמה אשקלון בעולם העתיק? אילו מהדברים הללו הם מיוחדים לאזור החוף והים?
3. המילים המודגשות בקטע המידע הן שמות של פעולות או פריטים הקשורים לצרכים השונים שהיו לאנשים אשר חיו או ביקרו באשקלון. התאימו את המילים הללו לצרכים כגון: ביטחון, תחבורה, דיור, מזון, נופש, בריאות ותרבות.
4. לדוגמה, לאיזה צורך (או צרכים) תשייכו את המילים "כותרות", "אולמי עמודים".
5. אילו **משאבי טבע** הקשורים לאזור החוף מוזכרים בקטע המידע? כיצד השתמשו אנשי אשקלון במשאבים האלה?

מראות מגן לאומי אשקלון,
צילום: טוביה דרסלר

שרידים מחומת העיר